ערכין כ

משה שוערד

1. **<u>עיין מראה מקומות בסוף דף יט</u>**

2. **<u>ספר עבודה ברורה</u>**

כיון דבזה אחר זה נדר תרי זימני אמדינן ליה. ז"ל מדומי הגרי"ן: [ול"ע] ממאי לא שייך לעשות מומדנא אחת על שני המיומים. [ומפשט] דבמתא אם יעשו המומדנא על שני המיומים ולאי מהני, [ורק] דמיירי שעשו המומדנא רק למיום אחד, ומיבעיא ליה אם מהני מומדנא זאת ממילא גם למיום השני, ול"ע.

3. **<u>ספר עבודה ברורה</u>**

הא אמיד וקאי. לכאורה קשה הלא בדמים נותן כשעת נתינה (כמבואר לעיל דף יח.), ושעת נתינה היינו שעה שהוא בן לב"ל (כמו שכתב רש"י שם), ובשעת נתינה אינו אוחז כלום שכבר מת, ומהו הדמיון לממדוהו מאליו.

וי"ל דשעת נתינה היינו בשעת שומת ב"ד, ולכן אם ממדוהו מאליו הוי מומדנא, ומשא דכתמר "דמי עלי" יש כאן מיד שומת לענין מרבעה זוז, ולכן מייבין היורשין, דהוי כמת אחר שכבר בן לב"ל ושמוהו דבכהאי גוונא ודאי מייבין היורשין (כדמוכח בגמ' בסמוך דהא הלא יתנו יורשין ד"דמי עלי" הוא רק משום דממדר מומדנא), ומזה מוכיחה הגמ' דממדוהו מאליו לא הוי מומדנא.

[ומלשון מכתי ל"ע] וכי זה נקרא מומדנא מה שיודעין דליכא גברא הלא שוי מרבעה זוז, ולכאורה לא נקרא מומדנא מל"ש כמה הוא שוה בדיוק, ול"ע. [(וע' ברכינו גרשום, ובברכינו בחבור הבא, שזהו תירוץ הגמ').]

4. **<u>ספר יד בנימין</u>**

דף כ' **במשנה**, דמי עלי ומת לא יתנו היורשין שאין דמים למתים.

מפרש"י מבואר משום דכשאומר דמי עלי אינו נודר אלא מה שיעשו ב"ד וכיון שכבר מת קודם שעמדו ב"ד או ליכא למיובי שהרי עתה בשעת השומת אינו שוה, ולא שייך לשומו כעבד כיון שכבר מת, ואין לומר שישומו אותו כמה שהי' שוה מחיים שהרי אין דעתו אלא למה שעשה בשעת השומת, [ואף לתמרי' לקמן עמו' ב' מומדנא גילוי מילתא בעלמא הוא עכ"פ רק כמו שעשה בשעת המומדנא וכל שמת בשעת המומדנא אז ליכא למיובא], ועוד כופר לתמרי' ב"ק כ"ז ונתן פדיון נפשו דמי ניזק ושמינן כמה הי' שוה קודם המיתה פירש"י היינו משום שהמיוב בן בשעת ההיזק קודם שמת.

5. חידושי בתרא

שלח) כ. חומר בערכין מבנדרים כיצד אמר ערכי עלי ומת יתנו יורשין, דמי עלי ומת לא יתנו יורשין כו' ש"מ מלוה על פה גובה מן היורשין, שאני הכא דמלוה כתובה בתורה היא, ש"מ מלוה הכתובה בתורה ככתובה בשטר דמיא, הב"ע כשעמד בדין, דכוותה גבי דמי עלי שעמד בדין, אמאי לא יתנו יורשין, דמי עלי מחוסר אומדנא ערכי עלי לא מחוסר ולא כלום. ופירש הרמב"ם ז"ל ספ"א דערכין וז"ל ומה בין ערכין לדמים שערכין קצובין מן התורה והדמים אינן קצובין, וכן האומר ערך פלוני עלי ומת העורך והנערך אחר שעמד הנערך בדין חייבין היורשין ליתן, מת הנערך קודם שעמד בדין אע"פ שהמעריך קיים הרי זה פטור, שאין ערך למת והנערך צריך עמידה בדין, אמר דמי פלוני עלי ועמד בדין ומת קודם שיקצצו דמיו ה"ז פטור שאין דמים למתים ע"כ. והקשה החדושים ומאורים ריש דף לח. וז"ל אבל פשטות סוגיין כהראב"ד שלא הזכירו בגמ' העמדה בדין אי מלוה ע"פ גובה מן היורשים, וגם עיקר החילוק בין ערכין לדמים דתנן, קשה לדעת הרמב"ם שהרי באמת שניהם שוין, אלא דבערכין כשהעמידו לנערך בדין וקבעו שנותיו כבר ממילא נישום שוין ונחלט סכום החוב, ואילו בדמים צריך שומא לקבוע סכום החוב, אבל אין קל ותומר בזה מבזה כיון ששניהם צריכים העמדה בדין וקביעת סכום החוב כו' ע"כ. ולכאורה י"ל דאף דבה"א דסברו — ש"מ מלוה ע"פ גובה מן היורשין — סברו דלא בעינן העמדה בדין כראב"ד [ומסתמא מפרשין דהא דכתיב בקרא (בחקותי כ"ז ח') — והעמידו לפני הכהן והעריך אותו הכהן — היינו רק כראשית הקרא — ואם מך הוא, דאז בעינן — על פי אשר תשיג יד הנדר יעריכנו הכהן (סוף הפסוק), אבל בעשיר דאינו מך ולא בעינן לדין הישג יד, גם הערכת ב"ד לא בעינן], מ"מ במסקנת הגמ' — הב"ע כשעמד לדין — חידשו כרמב"ם דבעינן הערכה בכל מציאות, אף בעשיר. ובקושיתו השניה י"ל דהנפ"מ הוא דאף דבכל מציאות בעינן העמדה בדין מ"מ לא בעינן שב"ד יקבעו שנותיו בחייו, דרק אין "דמים" למתים לקבוע שוויותו, אבל הערכת שנותיו יש גם במתים. ובפרט לפרש"י יח. ד"ה שיתן כשעת נתינה וז"ל מי יודע מה היה שוה בשעת נדר ע"כ,

6. ספר עבודה ברורה

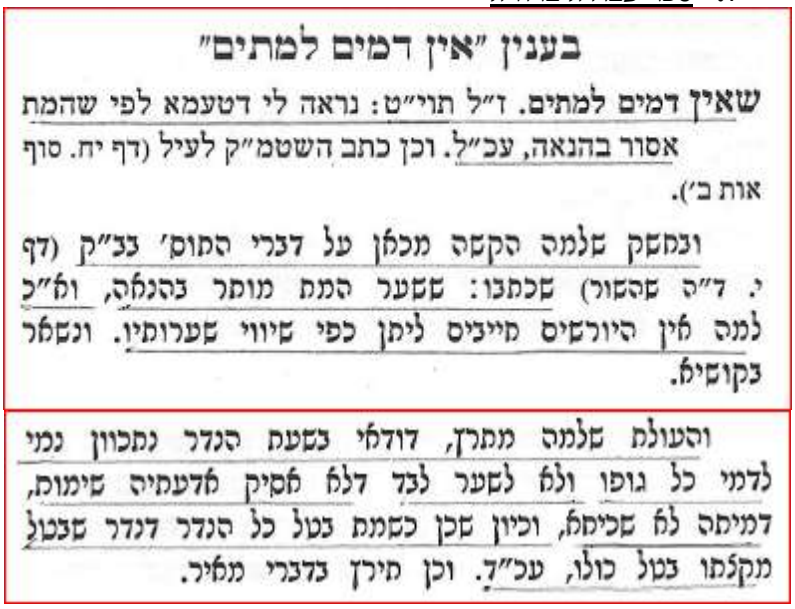
כיצד פועל דין "שעבוד נכסים"

האומר ערכי עלי ומת יתנו היורשים. נקונן שיעוריס (כמוכות מות סכ"ג) כמה נגדר שעבוד נכסים, דהוי מולמה משעבוד הגוף, דמה שגופים מנכסיו מפילו כשמכרן הוי נגדר ערבות - לנכסוהי דבר מיים ערבין עבור מוכומיו, ולכן לף כשמין לו נכסים נשמר עליו שעבוד הגוף. והוסיף שם, לגבי קרבן עולה ויורד מיינו כן, וכשמין לו נכסים וכגון שמכרן, מיינו מייב כלל קרבן עשיר, דכיון דליכא שעבוד הגוף לכן ליכא שעבוד נכסים, לכך מין לחייב מת נכסיו שנמלאים מלל הלוקח, דכשליכא לוה ליכא ערב.

והניא שם (מות סכ"ד), דהג"ר מאיר מטלם הקשה על זה ממתני' דתנן "האומר ערכי עלי ומת יתנו היורשים" משום דנשתעבדו נכסיו, דמדוע לף נאמר כיון דנידון בהשג יד ומין עליו מוב כלל יותר ממה שיש בידו מין גובין מנכסיו המשועבדים, יעו"ש.

ותירץ בשמועת מיים, דהכא מיירי שהעריכו הכהן בחייו, דאל"כ מין היורשים מייבים, ומחמי שקנה הכהן ערכו מין מיובו משתנה כשהעני, וכיון דאל עליו מיוב לשלם כפי אשר העריכו הכהן גופים מוב זה מנכסים משועבדים דהרי מוב זה מוטל עליו גם כשמין לו נכסים.

7. ספר עבודה ברורה

בענין "אין דמים למתים"

שאין דמים למתים. ז"ל תוי"ט: נראה לי דטעמא לפי שהמת אסור בהנאה, עכ"ל. וכן כתב השטמ"ק לעיל (דף יח. סוף אות ב').

ונמצק שלמה הקצה מכאן על דברי התוס' נב"ק (דף י. ד"ה שהשור) שכתבו: שמעד המת מותר בהנאה, ומ"כ למה אין היורשים מייבים ליתן כפי שיווי שערותיו. ונשאר בקושיא.

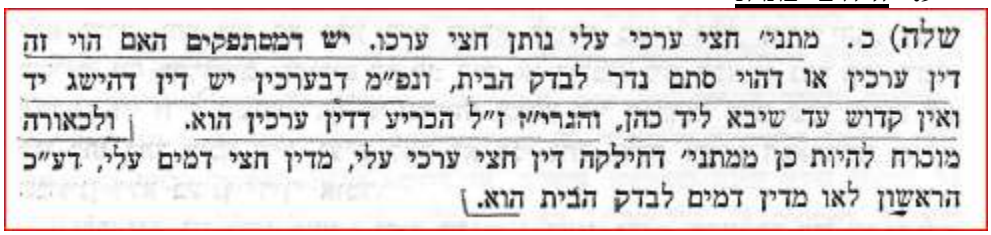
והעולת שלמה מתרץ, דודאי נשעת הנדר נתכוון נמי לדמי כל גופו ולא לשער לבד דלא אסיק אדעתיה שימות, דמיתה לא שכיחא, וכיון שכן כשמת בטל כל הנדר דנדר שבטל מקצתו בטל כולו, עכ"ד. וכן תירץ בדברי מאיר.

8. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ערכין דף כ עמוד א

משנה. שאין דמים למתים. פירשו הראשונים לפי שמת אסור בהנאה. **ויש לדון לפי"ז באמר דמי נכרי עלי ומת הנכרי דבזה יתחייב, כיון דנכרי שמת י"א שמותר בהנאה.**

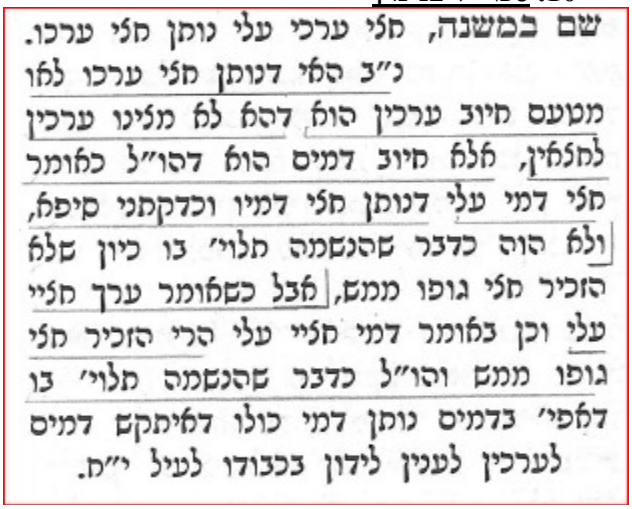
ב. יש מקשין מכאן על מש"כ תוס' בב"ק (י'. ד"ה שהשור) דשיער המת מותר בהנאה. ואי"ז קושיא כלל, דוודאי באומר דמי עלי היינו על גופו ולא על שערו.

9. חידושי בתרא

שלה) כ. מתני' חצי ערכי עלי נותן חצי ערכו. יש דמסתפקים האם הוי זה דין ערכין או דהוי סתם נדר לבדק הבית, ונפ"מ דבערכין יש דין דהישג יד ואין קדוש עד שיבא ליד כהן, והגרי"ז ז"ל הכריע דדין ערכין הוא. ולכאורה מוכרח להיות כן ממתני' דחילקה דין חצי ערכי עלי, מדין חצי דמים עלי, דע"כ הראשון לאו מדין דמים לבדק הבית הוא.

10. ספר יד בנימין

שם במשנה, חצי ערכי עלי נותן חצי ערכו. כ"כ המי נותן חצי ערכו לאו מטעם חיוב ערכין הוא דהא לא מצינו ערכין למחצה, אלא חיוב דמים הוא דהו"ל כאומר חצי דמי עלי נותן חצי דמיו וכדקתני סיפא, ולא הוה כדבר שהגשמה תלוי' בו כיון שלא הזכיר חצי גופו ממש, אבל כשאומר ערך חצי עלי וכן באומר דמי חצי עלי הרי הזכיר חצי גופו ממש והו"ל כדבר שהגשמה תלוי' בו לפי' בדמים נותן דמי כולו למיתקם דמים לערכין לעניין לידון בכבודו לעיל י"ח.

11. שפת אמת מסכת ערכין דף כ עמוד א

במשנה חצי ערכי עלי נותן חצי ערכו **יש לעיין לענין השג יד אי הוי עני כיון דבערך שלם נותן סלע ופטור א"כ בחצי ערכי נותן חצי סלע ופטור** מיהו הא לא מיבעיא לי אי יש לו סלע שלם או יותר דודאי בעי למיתב כל מה דאית לי' עד שיהי' חצי הערך האמור בתורה אבל אי באמת אין לו רק חצי סלע נהי דבערכין גלי קרא דבחצי סלע לא מיפטר מ"מ בחצי ערך אפשר מיפטר והדתנן אין בערכין פחות מסלע היינו בערך שלם ולא בחצי ערך וצ"ע בזה:

12. ספר עבודה ברורה

נותן חצי ערכו. יש לעיין מה זה מדין פרשת ערכין מו שהוא נדר בעלמא, והנפ"מ בזה לענין מי נידון בהשג יד. והגרמ"ד בימר דנראה דזה מדיני ערכין, כיון דהמשנה הזכירה לדין זה ביחד עם דיני ערכין, וכן משמע ברמב"ם (פ"ב ה"ב).

13. דף על הדף מסכת ערכין דף כ עמוד א

במשנה: חצי ערכי עלי, נותן חצי ערכו. בספר משמר הלוי על חולין (סוף סי' ב') מביא יסוד דברי החזון איש דגדר ערכין הוא, דהמעריך נתפס במצות התורה דערכין כמו המתפיס נזירות על עצמו, ואין זה כסתם מקבל התחייבות ממונית על עצמו, אלא שהכניס עצמו תחת דיני פרשת ערכין ע"כ.

והקשה במשמר הלוי שם, להבנת החזון איש במצות ערכין שהמעריך נתפס במצות התורה בערכין כמו המתפיס נזירות על עצמו, ואם כן איפה זה כתוב בפרשת ערכין תשלום חצי ערך, והוי כאומר הריני חצי נזיר, וכנוזר מן החרצן ולא מן היין, וכנוזר מתגלחת וטומאה ולא מן היין, וצ"ע בזה.

14. ספר יד בנימין

בגמ', ס"מ מלוה ע"פ גופה מן היורשין. לכאו' הו"מ למקשויי מ"כ חמחי דדמי עלי ומה לא יתנו היורשין כיון דמלוה ע"פ גופה מן היורשין שהרי השתא מכחי לא מסיק מדעתי' טעמא דדמי עלי ממוסר מומדנא על דמסיק לבסוף, ול"ל דגם עתה ידעי בגמ' טעמא דממוסר מומדנא ומעפ"כ פריך בסמוך מי עמד בדין חמחי דדמי עלי ומה לא יתנו יורשין כו' שכן הוא דרך הגמ' להגדיל תורה ולהאדיר וז"פ.

15. תוספות על בכורות דף מח/א

מלוה הכתובה בתורה. היינו דוקא כגון פדיון הבן וערכין ונזקין וכיוצא בהן שלא נתחייבו אם לא שחייבתו תורה אבל מלוה על פה אע"ג דכתיב (דברים כד) האיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט לא (מקרא) כתובה להיות כתובה בשטר ואע"ג דאיירי על פה דלא חייבתו ממה שכתובה בתורה כיון דבלאו הכי פשיטא הוא שיש לו לשלם מה שהלווהו:

16. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ערכין דף כ עמוד א

חילוקי דברים בעמד בדין לגבי ערכין ובשי' הרמב"ם **הב"ע כשעמד בדין וכו'. מה דהוצרך הש"ס להעמיד כשעמד בדין אינו אלא למ"ד מלוה ע"פ אין גובה מהיורשין.** והרמב"ם (הל' ערכין א', כ"א) כתב באומר

ערכי עלי שאין היורשין חייבין ליתן רק אם עמד בדין, שנאמר והעמידו לפני הכהן והעריך אותו הכהן. והשיג עליו הראב"ד (שם) דעמידה בדין נזכר בגמ' רק למ"ד מלוה ע"פ אין גובה מהיורשין אבל למאי דקיי"ל דגובה מהיורשין אי"צ כלל שיעמוד בדין.

ועיין בנושאי כלים מש"כ בזה, ותורף דבריהם הוא דדעת הרמב"ם דמקרא דוהעמיד והעריך נלמד דין העמדה והערכה בערכין, ודבר זה נלמד מפ"ק דממעטינן גוסס דאינו נערך שאינו בכלל העמדה והערכה. ונמצא דגם למ"ד מלוה ע"פ גובה מהיורשין צריך להעמיד משנתינו בשעמד בדין.

ועדיין יקשה דבגמ' משמע דרק למ"ד מלוה ע"פ אין גובה מהיורשין הוצרכנו להעמיד בשעמד בדין, ועיין לח"מ.

ועל עיקר הסוגיא יש להקשות דכיון דקיי"ל (לעיל י"ח א) דחיוב דמים נקבע בשעת הנתינה, בהכרח צריך העמדה בדין כדי לחייבו, ומאי מתמה הגמ' "דכוותיה גבי דמי עלי בשעמד בדין", הרי בע"כ מיירי בשעמד בדין.

ונראה דיש ג' חילוקי העמדה בדין:

א. בערכין, מדין העמדה והערכה [כמו שחידש הר"מ הנ"ל].

ב. לגבי דמים, דצריך אומדנא שישומו את דמיו, ובזה צריך תשעה וכהן.

ג. למ"ד מלוה ע"פ אין גובה מהיורשין אין די בהעמדה בדין בעלמא אלא דצריך שיפסקו עליו שהוא חייב. וכמו שפירש"י כשעמד בדין וחייבוהו קודם מותו. [וכן מצינו בראשונים בשמעתתא דצא תן לו, ועמד בדין, דהיינו דווקא כשהיה כבר פסק דין לחייבו].

ונמצא דיש חילוק גדול בין העמדה בדין למ"ד מלוה על פה גובה מהיורשין, דאז אי"צ פסק דין שיחייבוהו ליתן. אך למ"ד דאין גובה מהיורשין איירי כשעמד בדין וחייבוהו ליתן.

[ועיין בלח"מ עוד נפק"מ ביסוד הדין, דדין העמדה והערכה דהרמב"ם הוא על "הנערך". ודין עמד בדין המבואר בגמ' למ"ד מלוה ע"פ אי"ג מהיורשין, זהו על "המעריך". עיין שם. אך הכא אזלינן לפי מה שנתבאר ברישא דמתני' שהמעריך הוא הנערך].

17. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ערכין דף כ עמוד א

מהו דתימא התם הוא דאדם יודע וכו' קמ"ל. **[1]** יל"פ דקמ"ל דגם כאן אדם יודע ואינו טועה. [אבל אין הכי נמי לו יצוייר אדם הטועה, בזה לא דיבר ר"מ] **[2]** ויל"פ דהקמ"ל דגם באדם הטועה ס"ל לר"מ דאין אדם מוציא דבריו לבטלה. ולעיל (ה' א) הבאנו שטמ"ק בכתובות גבי אומר ערך פחות מבן חודש דאפילו באמר על תינוק מסויים ולא היה יודע שהוא פחות מבן חודש, מ"מ ס"ל לר"מ דאין אדם מוציא דבריו לבטלה. ומבואר דבכל ענין איירי ר"מ גם באדם הטועה. [עיין שם].

18. ספר עבודה ברורה

דרך החכמים לקבוע לימוד אצל החולה

רבא חלש עול לגביה אביי ורבנן ויתבי וקאמרי. ז"ל יד אליהו: דרכם היה כשאחד מן החכמים היה חולה היו נכנסים אצלו ועסקו עמו בתורה, וכן נמצא בגיטין (דף טז:): רבה בר חנה חלש עול לגביה רב יהודה ורבנן לשיולי ביה בעו מיניה וכו'. ושם (דף עב.): רבה בר אבוה חלש עול לגביה רב הונא ורב נחמן. וזה משום דאמרו חז"ל במכות (דף י.) מנין לדברי תורה שהן קולטין וכו' מאי קולטין ממלאך המות וכו'. לכן היו החכמים נכנסים אצל החכם החולה לעסוק עמו בדברי תורה, עכ"ל.

אולם לכאורה לא צריך לזה, די"ל שנכנסו כדי לקיים מצות ביקור חולים, וממילא עסקו בתורה, דגם בחולה יש חיוב תלמוד תורה, כמבואר ברמב"ם (פ"א מהלכות תלמוד תורה ה"ח), וז"ל: כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין וכו' בין שהיה זקן גדול שתשש כחו, עכ"ל. ובהלכה י' כתב, וז"ל: עד אימתי חייב ללמוד תורה, עד יום מותו, שנאמר "ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך", עכ"ל.

19. ריטב"א על כתובות דף נח/ב

כיון דשמעינן ליה לרבי מאיר דאמר אין אדם מוציא דבריו לבטלה. פירוש גבי הקדש כדפירש רש"י ז"ל, *ודוקא כשאי אפשר לקיים דבריו בשום ענין, אבל אם אפשר לקיים דבריו בשום ענין לא מסרסינן* *לישניה לגבי הקדש*, וכדפרשינן במסכת גיטין (ל"ח ב') גבי המקדיש עבדו יצא לחירות דאמרינן לדמי לא קאמר דלהוי עם קדוש קאמר, והיא אפילו לרבי מאיר איתמר וכדכתיבנא התם בס"ד:

==========
==========

20. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ערכין דף כ עמוד ב

קמ"ל כיון דעמד בדין אישתעבודי אישתעבוד נכסי וכו'. פירוש דהחיוב חל קודם האומדנא, אך החיוב מיתלא תלי וקאי כפי האומדנא. ואעפ"כ אם מת הנידר פטור, אף דהחיוב כבר חל קודם האומדנא, מ"מ הוא תלוי ועומד כפי האומדנא ואם לבסוף א"א לאמדו נפטר.
הרמב"ם (ספ"ק דהל' ערכין) לא הזכיר חידוש זה (אמר דמי פלוני עלי ומת הנודר) דאין כאן חידוש אלא למ"ד מלוה ע"פ אין גובה מן היורשים, וקמ"ל הכא דשפיר נשתעבדו נכסיו, משא"כ לדידן דקיי"ל גובה מן היורשים.

21. ספר עבודה ברורה

והא אין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם. ז"ל עולת שלמה:
הרמב"ם (פכ"ג מהלכות מכירה הט"ו) פסק נאמר "כל מה שיוצא מילן זה יהא הקדש", אף דמיזו מתקדש דמיזו מקדיש דבר שלא בא לעולם, מ"מ חייב לקיים נדרו ולהקדיש כמיטתו הפירות דכתיב (במדבר ל:ג): "ככל היוצא מפיו יעשה", וכן פסק בשו"ע (או"מ סימן רי"ג סעיף ז'). ומעתה מאי פריך הכא "והא אין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם", הא כיון דחייב להקדיש המעות לכשימכור השור שפיר קאמר ד"חייב בחריות דמיו" להניחם ולהקדישם, ול"ע. וע' מה שכתבתי במעשה חושב (קונטרס מפרשים עמוד תקט"ז).

22. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת ערכין דף כ עמוד ב

והא אין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם. **וכ"כ תוס' גיטין ס"ו. (ד"ה דמי חמרא) על פי סוגיין דדמי החפץ חשיבי דשלבל"ע. וזה חידוש דלא אמרינן דדמי החפץ מונחים בחפץ והוו בעולם, דדוקא בדקל לפירותיו אמרינן דלא הוי דשלבל"ע משום דהתם יוצאים הפירות מגוף הדקל.**

שם. ידועים דברי הרמב"ם סוף פ"ו מערכין שכתב יראה לי שאע"פ שאין אדם מקדיש דשלבל"ע, אם אמר הרי עלי להקדישו הרי זה חייב להקדישו כשיבא לעולם משום נדר, וראיה לזה מיעקב אבינו. ומה דלא מתרץ כאן הברייתא משום דין זה, דמשמע לש"ס דסיפא דומיא דרישא דחייל ההקדש מהשתא.

23. ספר עבודה ברורה

דבר שלא בא לעולם. בטעמא דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, נחלקו הראשונים. הנימוקי יוסף (ב"מ סו:) כתב, דזה משום שלא סמכה דעתו של הלוקח עליו, כיון שבשעת המכר לא היה הדבר בעולם. והתשב"ץ (טור המשולש טור ב' סימן י"ג) כתב, דזה משום שאין על מה שיחול הקנין.

24. ספר עבודה ברורה

וסיפא דקאמר לכשיבואו דמיו יקדשו והא אין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם. כמו"ש בית יצחק (מ"ב סימן קל"ח) הקשה, הרי בידו למוכרו ולמה מיבעי מקרון על דבר שלא בא לעולם. ועל כרחך צ"ל דכיון דהשתא מכמי לא מכר, הוי דבר שלא בא לעולם. וך קשה, שהרי אמר בפירוש "לכשיבואו דמיו יקדשו". ושמע מינה זה בידו דמי יימר שימצא קונה, וכדאמרו בקידושין (דף סב:) "מי יימר דמזדקקי ליה תלתא". והנים בל"ע.

וכתב בהר צבי, וז"ל: ונראה לומר, דכיון שלא הקדיש שלא הדמים ולא נתכוין על מיזה כסף יחול ההקדש, דהדמים שבאו לידו בסוף, הרי בשעת הקדשו לא היה בידו שיבוא לידו דוקא כסף זה, ומיון מקום להקדש לחול רק על הכסף, וכל כסף שבא לידו בסוף מי אפשר שמתחילה היה בידו כסף זה.

==========

==========

א. שו"ת חתם סופר חלק ה (חושן משפט) סימן קי

יקרתו הגיעני בזמנו ואחר עד עתה מפני שלא הגיע זמנו לומר שורה שעתים לכבוד פר"מ מפני שאלת הקודמים והנה היום עיינתי בדבריו הנעימים ושאלת חכם ע"ד אשה שציותה לפני מותה וז"ל תיכף ומיד דהיינו בתוך שלשים יום אחר פרידתה מעה"ז יתנו יורשי' אחריה שלש מאות זהו' ו"ו ליד אלופי' קהל וכו' והמעות הנ"ל יהי' שלהם לעולמי עד על ששה פראצענט עצה"ע והרווחים עולים לשנה שמונה עשר זהו' ומאותן הרווחים ילמדו ביום היא"צ שלה שני לומדי תורה פ' משניות ויאמרו קדיש ונר של שעוה וכו' ומה שישאר ילבשו בני ת"ת איש כפי צרכו לפי ראות הגבאים דת"ת עכ"ל והאשה הלכה לעולמה וחיים לנו ולכ"י שבקת והיורשי' אינם רוצי' לקיים דברי הצוואה כי כמעט לא נשאר בעזבונה יתר מסך הנ"ל.

תשובה אעפ"י שפשוט שאין ממש בצוואה מ"מ א"א לבה"מ בלא חידוש ואעבור פרשתא דא ואתניא פשוט מבואר דדבר שלא ב"ל כגון פירות דקל לא קני בבריא וכל דליתי' בברי' ליתי' בשכ"מ וכ' מהר"מ אלשו"ך בתשו' סי' ז' דמכ"ש פירות סיגול מעות דלא שייך לומר שהקנה מקום בדקל לפירותיו דהכא הקרן המעות אזלי לעלמא ואתי אחריני וא"א לפירות סיגול מעות אא"כ נסתלק הקרן ולא שייך שהקנה מקום בקרן לפירותיו וליתי בבריא ולא בשכ"מ. וכ' מהרי"ט בתשו' סי' כ"ב כשם שאינו יכול להקנו' פירות דקל לאדם מבורר הה"נ שאינו יכול להקנו' דבר מבורר לבני אדם שאינם מבוררים כגון שאומר סך זה לעניי' שיבואו הנה או שיבררו הקהל וכדומה כיון שאינם מבוררי' לא חל קנין עליהם בבריא וה"ה בשכ"מ.

אך כל זה מטעם מתנת בריא או שכ"מ לא קני אבל מטעם נדר אם אמר אתן פירות דקלי או הרווחת כספי לעניי' חל על גופו לקיים נדרו וזה למד הרמב"ם פרק ו' מעירוכי' מיעקב אבינו ע"ה שאמר כל אשר תתן לי עשר

אעשרנו לך ומצינו שנקרא נדר שהרי אמר הקדוש ב"ה קום עלה בית אל וגו' אשר נדרת לי שם נדר ש"מ שנקרא נדר ורצונו לומר כיון שנקרא נדר הרי הוא בכלל מאי דכתי' כי תדור נדר לה' אלקיך לא האחר /תאחר/ לשלמו מוצא שפתיך וגו' אלא שיש לפקפק קצת על ראיות הרמב"ם דהתם נדר יעקב ג"כ והאבן אשר שמתי מצבה יהי' בית אלקים וזה הי' עיקר נדרו ועל אותו האיחור נענש בותצא דינה כמבואר ולא על איחר עשר אעשרנו ונדר האבן לא היה דבר שלא בא לעולם ואין ללמוד מכאן כשאומר על דבר שלא ב"ל אתן לעניים וצ"ל מ"מ כיון שכללם הפסוק ואמר אשר נדרת שם נדר ש"מ תרווי' נקראי' נדר גם עשר אעשרנו והריוח שיעשר ממנו לא בא לעולם ומחייב מטעם נדר והראב"ד מודה לו בזה גם הרא"ש והטור מודי'.

אך בפכ"ב ממכירה הוסיף רמב"ם שאפי' אמר כל מה שיוציא דקל זה יהי' לעניי' ולא אמר בלשון אתן לעניים רק יהי' לעניים מ"מ חל עליו נדרו לתתם לעניי' ועל זה השיג הראב"ד והטור כ' שגם הרא"ש פליג **וכ' מהרי"ט** בתשו' סי' ל"ט ד"ה איברא וכו' **דנפקא לי' לרמב"ם ג"כ מיעקב דאמר יהי' בית אלקים ש"מ יהי' לשון נדר הוא ע"ש ור"ל אף על גב דאבן וקרקע א"י מוחזק הי' ליעקב ובא לעולם מ"מ ילפינן מיני' דיהיה לשון נדר הוא ומעשר תעשר ילפי' שיכול לקבל נדר על דבר שלב"ל א"כ ה"ה בלשון יהי' כיון שהוא לשון נדר ונכון הוא מאד.**

אך כל זה כל זמן שהנודר חי חייב לקיים נדרו אבל אם מת הנודר כיון שהוא דבר שאין בו קנין ולא נתחייבו נכסי' וליכא אלא משו' נדר וכיון דמת נעשה חפשי ממצות ופקע לי' נדרי' אין היורשים חייבים לשלם ומאי דמשמע בעירוכי' כ' ע"א דמעריך ונודר ומת חייבי' יורשים לשלם נדחק במהרי"ט סי' ל"ט הנ"ל שאני התם דלגבוה וכמסירה להדיוט דמי משא"כ נדר לעניים דלכמה פוסקים לא הוה כמסירה להדיוט והוא דוחק לפע"ד וכי נתקדשו נכסי' ידועי' מנכסיו ע"י שאמר ערכי עלי שנאמר ע"ז כמסירה להדיוט ועיי' תשו' הר"ן סי' א' בזה אבל לפע"ד לק"מ מהתם דעל המקשן לק"מ דהו"מ למימר ולטעמך וכמ"ש לח"מ בה' עירוכי' דהומ"ל ולטעמיך דהא בעי' והעמיד והעריך כמ"ש רמב"ם פ"א מעירוכי' ה"נ הומ"ל ולטעמיך כיון שמת במתים חפשי פקע לי' נדרו וכדמשני בשעמד בדין א"ש הכל דכיון שעמד בדין ונזדקקו ב"ד לזה שוב לאו מתורת נדר אתאינן אלא מתורת חוב ונתחייבו נכסיו מדינא ולא מטעם נדר הן בנדרי גבו' הן בנדר לעניי' הן נזדקקו למעריך הן לנעריך כיון שנזדקקו ב"ד נתחייבו נכסיו לכ"ע ולק"מ אבל כל שלא נזדקקו ב"ד ומת לא נתחייבו יורשי' לא מבעי' כשאמר אתן אחר מיתה שאין זמן הנדר חל אלא אחר מיתה וא"א שיחול וכמ"ש במרדכי פ' מי שמת סי' תרכ"ה יעיי"ש אלא אפילו אמר סתם אתן ומת מ"מ כיון שמת נעשה חפשי ופטורי' היורשי'. ...